

**OLIY TA'LIM TASHKILOTLARI TALABALARINING MULOQOT
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNIG
AHAMIYATI**

**ЗНАЧЕНИЕ НОВЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В
СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ТЕХНОЛОГИЙ РАЗВИТИЯ
КОММУНИКАЦИОННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ**

**THE IMPORTANCE OF NEW PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN
IMPROVING TECHNOLOGIES FOR DEVELOPING COMMUNICATION
COMPETENCES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

A.A.Xasanov¹

1.- O'zbekiston-Finlandiyapedagogika instituti, Samarqand, O'zbekiston.

Annotatsiya. Kasbiy muloqot malakalarini rivojlantirishda loyiha ustidagi kasbiy ishni, shuningdek, chet tilini o'rganish jarayonida fikrlashni faollashtirish shakli sifatida qo'llash maqsadga muvofiqdir. Mazkur faoliyat turi bir tomondan talabalar uchun ahamiyatli bo'lgan, o'z mohiyatiga ko'ra aniq haqiqiy amaliy natijaga yo'nalgan, keng doiradagi muammoli, tadqiqotchilik, izlanish metodlaridan foydalanishni, boshqa tomondan muammoni yechish va natijalarni amalga oshirishning turli omillari va sharoitlarini yaxlit inobatga olgan holda muammoni ishlab chiqishni nazarda tutadi.

A.A.Xasanov –
PhD. O'zbekiston-
Finlandiyapedagog
ika instituti
dotsenti.

Kalit so'zlar: muloqot kompetensiyasi, innovatsion texnologiya, pedagogik texnologiya, interfaol usullar, faol o'zlashtirish, tadqiqotchilik ko'nikmasi.

Аннотация. В развитии навыков профессионального общения целесообразно использовать профессиональную работу над проектом, а также форму активизации мышления в процессе изучения иностранного языка. Этот вид деятельности, с одной стороны, важен для студентов, ориентирован на конкретный, реальный практический результат, предполагает использование широкого спектра проблемных, исследовательских и исследовательских методов, с другой стороны, различные факторов и условий решения задачи и реализации результатов в целом предполагает разработку проблемы с учетом.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, инновационная технология, педагогическая технология, интерактивные методы, головоломка, активное обучение, исследовательские навыки.

Abstract. In developing professional communication skills, it is advisable to use professional work on a project, as well as a form of activating thinking in the process of learning a foreign language. This type of activity, on the one hand, is important for students, focused on a specific, real practical result, involves the use of a wide range of problem, research and research methods, and on the other hand, various factors and conditions for solving the problem and implementing the results as a whole involves developing the problem taking into account.

Keywords: communicative competence, innovative technology, pedagogical technology, interactive methods, puzzle, active learning, research skills.

E-mail –
hasanov.0276@gmail.com

Bugungi kunda kommunikativ metod va shakllar nafaqat ta'limiy, balki hayotiy ahamiyat ham kasb etadi. Innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etilgan dars jarayonida talabalarning mashg'ulotga qiziqishlari kuchayib, malaka va ko'nikmalari takomillashib boradi. "Innovatsion texnologiya" atamasining etimologiyasi ilmiy adabiyotlarda keltirilishicha, (inglizcha innovation – kiritilgan yangilik, ixtiro, fan-texnikada joriy etilgan "yangilik") ma'nosini ifodalaydi, "technos" esa lingvodidaktik tushuncha sifatida "kam vaqt, kuch va mablag' sarflab, ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlovchi sa'y-harakatni ilmiy tashkil qilishning oqilona usullari majmui"ni ifodalaydi.[6; 110-b.] Interfaol ta'limida talabalar birgalikdagi faoliyati davomida o'zaro ma'lumot almashadi, birgalikda muammolarini hal qiladi, muammoli vaziyat uyushtiradi, faoliyat davomida boshqalarning va o'zining ishtirokini qadrlaydi. A.V.Kozlovskayaning tadqiqoti[3; 134-b.]da interfaol pedagogik texnologiyalar so'zining mazmuni keng doirada kompyuter va boshqa xil o'qitish shakllarida o'qituvchi, talabalarning doimiy ravishda faol harakati shartlarida namoyon bo'ladi, deb ta'rif beriladi. Pedagogik texnologiyalar interfaol maqsadlarni amalga oshirishda talabalarning faol va maqsadli harakatini, "ikki tomonlama munosabatida", darslarda kommunikativ vaziyatlarni yaratishda va real hayotga yaqinlikda namoyon bo'ladi.

Talabalarning muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar samardorligini ta'minlashning jigsaw texnologiyasining pedagogik imkoniyatlarini o'rganamiz.

E.Aronson[1] jigsaw (mozaika o'qish) usulini ishlab chiqdi. Talabalar 3-4 kishidan iborat (home groups) guruhlariga bo'linadi va parchalarga bo'lingan o'quv material ustida ishlashadi. Masalan, "Ta'lim" mavzusida ishlayotganda, har xil kichik mavzularni ajratish mumkin: "O'zbekistonda ta'lim", "Germaniyada ta'lim", "Finlandiyada boshlang'ich ta'lim", "Germaniyada boshlang'ich ta'lim" va boshqalar. Keyin, xuddi shu masala bo'yicha ishlaydigan, lekin turli guruhlarda ishlaydigan bo'lajak o'qituvchilar shu masala bo'yicha mutaxassis sifatida uchrashib, ma'lumot almashadilar. Bu guruhlar "ekspert" (expert groups) deb ataladi, keyin esa, o'z guruhlariga (home groups) qaytadi va guruhning boshqa a'zolariga yangi narsalarni o'rgatadi.

Taniqli metodist va psixolog R.Slavin ushbu mozaikani o'qish uslubining modifikatsiyasini ishlab chiqdi va uni jigsaw-2 deb atadi. Butun jamoa bitta material ustida ishlaydi, lekin shu bilan birga, har bir ishtirokchi o'zining alohida mavzusini oladi, uni diqqat bilan ishlab chiqadi, lekin dars natijasi savollar emas, yakka tartibdagi yozma test sifatida aniqlanadi, natijalari umumlashtiriladi [7].

Jigsaw reading texnologiyasi nafaqat bo'lajak o'qituvchilarning kichik guruhdagi ijtimoiy o'zaro ta'siriga asoslanadi. Bu, shuningdek, shaxsga yo'naltirilgan va tabaqalashtirilgan yondashuvga asoslangan loyiha usulini ham o'z ichiga oladi. Loyiha deganda o'qituvchining ko'rsatmasi bo'yicha tuzilgan, individual ravishda rejalashtirilgan va chet tilida amalga oshiriladigan ish tushuniladi. Bu ekskursiya, spektakl, gazeta yoki jurnal soni, elektron taqdimot (reportaj) va boshqalar bo'lishi mumkin [8].

Ilmiy tadqiqot ishlarida muhim natijalardan biri sifatida oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari yangi ma'lumotlarni maqsadli va faol o'zlashtirish, voqelik haqidagi yangi nazariy bilimlarni darajalash hamda tadqiqotchilik ko'nikmalarini oddiydan-murakkabga qarab shakllantirish asosida takomillashtirilgan. Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini yangi ma'lumotlarni maqsadli va faol o'zlashtirish asosida takomillashtirish masalalarini ko'rib chiqamiz.

N.V.Kilinskayaning [2] fikriga ko'ra, chet tilining boshqa fanlardan tub farqi "o'z-o'zidan tilga oid bilimlar emas, balki turli sohalar bo'yicha yangi ma'lumot, yangi bilimlar, shuningdek, estetik jihatdan qimmatli ma'lumotlarni olishni ta'minlovchi, egallangan ko'nikma va malakalar muhimligi" hisoblanadi.

Akademik L.V.Sherba chet tilini o'rganishda umumta'limning rolini asoslab, uni o'rganishda inson fikrni ifodalash usullarini chuqur anglashi, ona tilini yaxshiroq egallashi, til tizimi va mazkur tizimning xususiyatlari to'g'risida yangi ma'lumotni olishi, u yoki bu mamlakat geografyasi, tarixi, madaniyatidan xabardor bo'lish zarurligini ta'kidlagan [10].

Yangi ma'lumotlarni maqsadli va faol o'zlashtirishda rag'batlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Rag'batlantirishlar o'quvchilarning diqqat-e'tiborlarini mavzuga jalb etish hisobiga, shuningdek, havasmandlikni, tirishqoqlikni, sinchkovlikni, ilmga qiziquvchanlikni uyg'otish hisobiga ham amalga oshirilishi mumkin. Darsning borishi jarayonida, xususan uning ikkinchi qismida, o'quvchilarning tabiiy ravishda charchashlari yuz bera boshlaganda va ular toliqishni, charchoqni ketkazadigan ta'sirlarga hamda o'quv materialini faol o'zlashtirishiga xohishini uyg'otadigan ta'sirga muhtoj bo'lganda foydalanadigan rag'batlantirish usullarini o'ylab topish kerak.

Pedagogik texnologiyalarning umumpedagogik, xususiy va kichik darajalari farq qilinadi. Bundan tashqari, sezgi a'zolari orqali bilim olishni ifodalaydigan empirik, moddiy va ma'naviy olam haqidagi bilimlarni kengaytiruvchi kognitiv, ijodiy faollik va o'quv-izlanish mehnatiga asoslangan evristik, tadqiqot va yangilik yaratish faoliyati bilan bog'liq kreativ, axborot va ma'lumotlarni qayta ishlash va o'zgartirish evaziga ta'lim-tarbiya beruvchi inversion, o'zlashtirilgan bilimlarni omixtalab tugal tafakkurga olib keluvchi integrativ, yosh va individual xususiyatlarni hisobga olib o'qitishga tayanuvchi adaptiv, ta'lim oluvchi va tarbiyalanuvchi shaxsi bilan o'qituvchi (tarbiyachi) munosabatidagi tenglik va adolatlilikka bo'ysunuvchi inklyuziv kabi pedagogik texnologiyalarning yo'nalishlari shakllangan. Ularning qamrovi yuqorida tilga olingan uch xil darajada bo'lishi mumkin. Umum pedagogik texnologiya dunyo ta'lim tizimining barcha ilg'or va samarali elementlarini o'zida jo etadi va keng ko'lamda amalga oshiriladi. Bizning amaldagi uzluksiz va yagona ta'lim tizimimizda umum pedagogik texnologiya yetakchi o'rinni egallaydi. Ta'lim turlari va yo'nalishlari, ixtisoslik va mutaxassislik tasnifi hamda ta'lim muassasasining o'ziga xosligi asosida xususiy texnologiya joriy etiladi. O'qitishning asosiy tashkiliy shakli bo'lgan dars va uning bevosita davomi bo'lgan

darsdan tashqari ishlarda kichik texnologiyalar qo'llaniladi hamda ular lokal (mahalliy) pedagogik samaraga olib borishi lozim [5].

Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarining yangi ma'lumotlarni maqsadli va faol o'zlashtirishga qaratilishi belgilangan vazifalarning bajarilishiga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirishda voqelik haqidagi yangi nazariy bilimlarni darajalash masalasi ko'pgina ilmiy tadqiqot ishlarda ilmiy yangilik sifatida ko'rib chiqilgan.

Til borliqni anglash, voqelik haqida muayyan tasavvurga ega bo'lish vositasidir. Tilning shakllanishi va rivojlanishi ong, tafakkur rivoji bilan bog'liq. Kishilik jamiyatida tilning tafakkur omili sifatidagi ahamiyati katta. Til jamiyat taraqqiyotini ta'minlash, o'zaro munosabatlarni takomillashtirishda o'ziga xos o'rin tutadi. Til tafakkur mahsuli, o'z navbatida til tafakkur tadrijiga xizmat qiladi. Til fikr manbayi ekan, u barcha sohalaridagi yangiliklar, ixtirolar, kashfiyotlar zamini hamdir. Bugungi kunda tilning ijtimoiy funksiyalari yanada kengaymoqda. Til fanlararo, sohalararo munosabat asosi sifatida ham e'tiborga molikdir. Til insonni voqelik bilan muntazam ravishda tanishtirib boradi, davrga, ijtimoiy turmush tarziga mos ma'lumotlar bilan ta'minlaydi [9]. Demak, voqelik haqidagi yangi nazariy bilimlar bevosita til ya'ni muloqot orqali beriladi.

Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini tadqiqotchilik ko'nikmalarini oddiydan-murakkabga qarab shakllantirish asosida takomillashtirishda oddiydan-murakkabga qarab shakllantirish tamoyilini ko'rib chiqamiz. Ta'limda yaqindan uzoqqa, oddiydan murakkabga, osondan qiyinga, ma'lumdan noma'lumga qoidasi vujudga kelgan. Bu qoida ham tizimlilik prinsipining mohiyatidan iboratdir [4].

Xususan, bilimlarni tushunarli bo'lishi, ta'limda samaradorlik uchun Beruniy quyidagilarga amal qilishni tavsiya etadi:

- sezgi organlarining ma'lumotlariga ko'ra bilishni davom ettirish;
- fanni o'rganayotganda fikrlash, xotirlab esga olish;
- o'rganilayotgan ilmlarni to'la bilish uchun, o'sha ilmni tashkil etib turgan

unsurlarni puxta o'rganib chiqish;

bilishda oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga, yaqindan uzoqqa, osondan qiyinga, dalillardan xulosalarga qarab borish;

uzoq o'tmishga oid bilimlarni o'rganganda shu ilm, fan tarixini o'rganish;

hodalarni, fan asoslarini bir-biriga taqqoslab, solishtirib, har tomonlama chog'ishtirib o'rganish [4].

Har bir talabaning faoliyati natijalari o'qituvchi hamda kursdoshlari tomonidan yuqori va ijobiy baholanganligini ta'kidlash zarur. Auditoriya mashg'ulotlaridagi hamkorlikda boshqarish va o'z-o'zini boshqarish, hamkorlikdagi ijodiy faoliyat har bir talabaga o'zini boshqalarning munosabatlari orqali "ko'rish" imkonini yaratdi, talabalarning o'zlarini faoliyat subyektlari sifatida anglashlariga yordamlashdi, bu ularning o'z-o'zlariga nisbatan baholarini, ularning chet tilini egallashning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatli motivatsiyalarini

oshiradi, mos ravishda kasbiy tayyorgarlik jarayonida muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish va takomillashtirishlariga ta'sirini o'tkazadi.

Kasbiy muloqot malakalarini rivojlantirishda loyiha ustidagi kasbiy ishni, shuningdek, chet tilini o'rganish jarayonida fikrlashni faollashtirish shakli sifatida qo'llash maqsadga muvofiqdir. Mazkur faoliyat turi bir tomondan talabalar uchun ahamiyatli bo'lgan, o'z mohiyatiga ko'ra aniq haqiqiy amaliy natijaga yo'nalgan, keng doiradagi muammoli, tadqiqotchilik, izlanish metodlaridan foydalanishni, boshqa tomondan muammoni yechish va natijalarni amalga oshirishning turli omillari va sharoitlarini yaxlit inobatga olgan holda muammoni ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Shundan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki, oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini tadqiqotchilik ko'nikmalarini oddiydan-murakkabga qarab shakllantirish asosida takomillashtirish yetarlicha samaradorlik kasb etadi. Interfaol metodlar asosida o'tiladigan darsdagi mashg'ulotlarga talaba qiziqib yondashadi, o'zini erkin tutadi, muvaffaqiyatga erishishga intiladi. Bevosita pedagogik texnologiyalar orqali dars o'tishda gapirish ko'nikmasi ham shakllantiriladi. Chet tilini o'rganishdan asosiy maqsad, muloqot qila olish, og'zaki nutq malakalarini o'stirish, o'qitish jarayonida turli xil interfaol usullarni qo'llashdan iborat. Ushbu jarayon talaba tomonidan zerikarli bir faoliyat sifatida emas, aksincha, qiziqarli va sevimli mashg'ulot sifatida qabul qiladi. Interfaol usullardan talabalarning grammatik bilimlarini rivojlantirish va so'z boyligini oshirishda qo'llash samarali hisoblanadi. Ushbu usullarni qo'llashdan oldin o'qituvchi talabalarga bu metodlarning maqsadi va o'tilgan mavzu bilan qanday bog'liqligini tushuntirishi zarur. Talabaning qobiliyatlari, ularning o'rganish darajasini hisobga olgan holda o'qitishning individualizatsiyasi va farqlanishini ta'minlaydi. Darslarni turli xil pedagogik texnologiyalar asosida olib borish talabalarning imkoniyatlarini namoyish qilish, diqqatni jamlash, bilim va ko'nikmalarni oshirish uchun zamin tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Аронсон Э. Общественное животное: введение в социальную психологию. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 517 с
2. Килинская Н.В. Творческое использование зарубежных педагогических инноваций в современных российских вузах: Дис. ... канд. пед. наук / Н.В. Килинская. - Саратов, 1999. – 172 с
3. Козловская Е.В. Формирование креативно-коммуникативной компетенции студентов неязыковых специальностей (немецкий язык): Дисс. ...канд. пед. наук. –Тамбов: 2016.– 232 с.
4. Mavlonova R., Raxmonqulova N., Voxidova N., Matnazarova K. Pedagogika (umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti). Darslik. – Toshkent, 2013. 314 b.
5. Omonov H.T., Xattabov M.B. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – T.: «Iqtisod-Moliya», 2016, – 200 b.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat milliy nashriyoti» – T.: 2006.3 jild. – 557 b

7. Slavin, R.E. Synthesis of research on cooperative learning. Educational Leadership. 1991-Vol.4 – № 5. – P. 71-82.
8. Сумцова О.В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции студентов технических вузов при использовании активных методов обучения иностранному языку // Молодой ученый. – Ч., 2012. – № 2. – С. 297-298.
9. Xolmanova Z.T. Kompyuter lingvistikasi. 5120100 - Filologiya va tillami o'qitish (o'zbek tili) yo'nalishi uchun. "Asian Book House". –Toshkent, 2020.
10. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в школе: Общие вопросы дидактики / Л.В. Щерба. – М., 1974. - 453 с.